

1.26. Főhercegi malom és sörgyár

Cím	Mosonmagyaróvár, Deák tér 3. és Magyar utca 2.
Helyrajzi szám	105, 106
GPS koordináták	47° 52' 43'' N 17° 16' 21'' E
Törzsszám	3173
Nyilv. azonosító	4524
Eredeti funkció	Malom és sörgyár
Jelenlegi funkció	Használaton kívül
Építés ideje	XIII-XX. század
Tervező	
Stílus	Barokk, klasszicista, eklektikus
Adatfelvétel ideje	2020. 12. 19.

1.26. Főhercegi malom és sörgyár

A műemlék leírása

A Malomszer – Cserhádi Sándor utca - Deák tér – Magyar utca – Sörház utca által határolt hatalmas épületegyüttes Mosonmagyaróvár jelentős ipari műemléke. Az 1530 tájára keltezhető várerődítési terven már a Lajta mindkét oldalára kiterjedő malomépület látható. Ez volt a mag, amelyet 1845 után alapjaikból teljesen átépítettek, és a víz fölött keresztbe futó szárnyal kötötték össze. Ma a Cserhádi Sándor utca felőli oldalon egy háromszintes épület áll nyeregtetővel, alulról 3+2+2 ablakkal, a folytatásban mellette lévő magasabb épület négyszintes, szintenként 5 ablakkal, az ötödik szinten kisebb, lőrészerű ablakokkal. A Deák tér felőli oromfalas homlokzata négy szinten 4-4 ablakos. A Lajta fölötti 3 szintes, 3-3 ablakos szárny köti össze a szimmetrikus párját képező négy emeletes, 3-3 ablakos épülettel. Az 1954-es és 1959-es műemléki összeírásban szerepel a Cserhádi utca 1. sz. alatti egyemeletes, nyeregtetős épület 1+4+1 ablaktengellyel, rövid oldalán 3 ablaktengellyel. Ez az ún. tisztai lak volt a malomépület legrégebbi része, amely hosszoldalával a Lajta bal partján, a Cserhádi utcában feküdt. (Keleti homlokzatáról származik az 1605 – 1616. évszám és R II. jelölésű tábla, jelezvén, hogy a malom a XVII. sz. elején II. Rudolf birtokában volt. A tábla ma a Hansági Múzeumban található.) Ezt az épületet 1962-63-ban lebontották, ma parkoló van a helyén. A Deák térre néz a malom egyemeletes irodaháza 11 tengellyel. Eredetileg földszintes volt, 1820 körül kapott emeletráépítést övparkánnyal, a Magyar utca felőli végén, a lesarkításon erkélyszerű kiugrással. Az épületegyüttes ma is álló legrégebbi egysége a XVII. század 2. felében, föltehetőleg 1648 és 1671 között épült barokk magtár az udvarban, amely Magyarország legkorábbi fennmaradt ilyen méretű gazdasági épülete. Háromemeletes, nyeregtetős, az épületen végighúzózó szalagövvel. Durva fecskévakolású. Mai formáját a XIX. sz. első felében nyerte el. Szalagkeretes, kőkeretű eredeti ablakai jórészt megvannak, később erősebb átalakításon estek át a déli oldal ablakai és földszinti nyílásai. Oromfala a Deák tér felől az eléje épített irodaépület miatt alig látható.

Az épületkomplexum másik egysége az uradalom által 1710-ben épített sörgyár. 1787 és 1821 között épült össze a Magyar utcai és a Sörgyár utcai szárnya. Az 1910-ben kezdődő újabb átépítés alkalmával készült el az épületegyüttes képét ma is meghatározó kémény, az új malátaszárító és egy hatalmas silóépület, s bővítették az irodaépületet is. Mind a malom, mind a sörgyár eredetileg barokk épületeit a XVII. – XVIII. sz. óta többször átépítették, hozzátoldottak, így sokat veszítettek eredeti jellegükből.

1.26. Főhercegi malom és sörgyár

A műemlék története

Egy 1279. évi oklevél szerint Magyaróváron, a Lajtán már biztosan álltak malmok. A település 1354. évi mezővárosi kiváltságlevele szintén megemlékezett a királyné és a polgárok malmairól. Ezek helyét ma már pontosan nem lehet meghatározni, de a vár török kori megerősítésének terveiben a Lajtán éppen ott jeleztek malmot, ahol a mostani épület is elhelyezkedik. Középkori tulajdonosairól valószínűsíthető, hogy ugyanúgy, mint a XVI. századtól mindig, az uradalom része volt. 1521-től az óvári uradalom a Habsburg-család kezére került, később sokszor zálogbirtokosok működtették. Amikor a Draskovich-család zálogbirtoka volt az uradalom, 1661-ben a malmot korszerűsítették, amelyben ezután a 12 pár malomkő 1000 mérő gabonával többet tudott megörölni. A kapacitás állandó bővítésére a katonaság kenyérrel való ellátása és az uradalmi jobbágyok gabonájának növekvő mennyisége miatt volt szükség. 1766-tól az uradalom és üzei Mária Krisztina főhercegnő és férje, Albert Kázmér szász-tescheni herceg és később örökösei, 1895-től Habsburg Frigyes főherceg és fia, Albrecht főherceg birtokába került.

A XVIII. századi átalakítások során emeletet húztak a meglévő épületre, és tovább növelték a malom kapacitását. 1806-ban a napóleoni háborúk konjunktúrájának hatására 14 őrlőkőre bővítették a malomépületet, akkor készült a többszintes impozáns belső faszerkezet. 1857-ben a malmot 90 lóerős géppel szerelték fel. Az őrlőkőveket 12 korszerű hengerekre cserélték, amelyeket vízhiány esetén 60 lóerős gőzgép hajtott. 1895-ben a berendezést 145 lóerős gőzgép váltotta. 1911-ben a vízikereket leszerelve vízi turbinát építettek be, később máshonnan érkező árammal működtették a berendezéseket. A malom az 1990-ben történt leállításáig működött, értékes muzeális berendezése nagyrészt megsemmisült. Egykori berendezéséből egy kis hengerek ma a Hansági Múzeum kiállításán látható. Az üresen maradt épületeket a Földművelésügyi Minisztérium az 1990-es évek elején a Flexum Rt.-nek eladta.

Az 1710-ben az uradalom által létesített sörgyár egyike volt az első hazai sörfőző üzemeknek. Az épületkomplexum Magyar utca – Sörház utca által határolt részén lévő üzem 1758-ban jelentősen kibővítették. 1850 körül készült el a régi kémény és a malátaszárító. Fényes Elek 1851. évi ország- leírásában már megemlíti a „... 14 kerekű urasági malmot, s a gőzműveiért jeles sör- és pálinkaházakat”. A sörgyár mai képét kialakító építkezések az 1910-es évektől 1923-ig tartottak, ezek során bővítették az irodaépületet is. Hőnel Béla magyaróvári építész neve is szerepel a tervrajzokon. Az itt folyó sörgyártás színvonalát jelzi, hogy 1908-ban a hazai sörversenyen győztes termékkel szerepelt a gyár. A két világháború között Magyaróvári Uradalmi Sörgyár és Magyaróvári Sör- és Malátagyár néven működő üzem egy időben 100 vagon meghaladó malátát és 35 - 80 000 hektoliter sört állított elő. Malátafeleslegét európai piacokon, a sört magyarországi városokban értékesítette.

1.26. Főhercegi malom és sörgyár

A műemlék állapota

Az épületegyüttes a malom működésének leállítása óta egyre romlik. Néhány – nem jelentős – állagmegóvási, helyreállítási munka kivételével (Deák téri irodaépület, udvari magtár) az értékebb régi részek állapota sürgős beavatkozást igényel.

Archív fényképek

Forrásmunkák

1. Lakatos Kálmán – Kovács István: Mosonmagyaróvár városképi és műemléki vizsgálata. Bp., Városépítési Tervező Vállalat, 1954. 22-23. p.
2. Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. Bp., 1959. 203., 207. p.
3. Enzsöl Imre – Lővei Pál: A magyaróvári volt uradalmi malom és sörgyár építéstörténete az írott adatok és a helyszíni kutatás alapján. In: Arrabona. 31-33. 1994. 139-164. p.
4. A képek forrása: Moldoványi Géza, Bella Sándor, archív képek dr. Kalmár Sándor, Ferencz Tibor.